

Eski Yunan Tarihine Giriş: 14. Dersin Metni

25 Ekim 2007

1. Bölüm: Perslere Karşı Elde Edilen Zaferinin Sonuçları

Profesör Donald Kagan: Persler Yunanistan'a dönmeyi düşünmenin yanı sıra, başka şeylerle de uğraşmaktaydı, çünkü Büyük Kral bu sıkı Yunanlıların onlara yaşattığı, Perslerin ününü zedeleyen yenilgiyi hazmedememişti. Kişisel onur açısından da böyle bir kral doğal olarak böyle bir sonucu memnuniyetle kabul edemezdi. 480'deki Pers istilasının ayrıntıları ile sizleri sıkmak istemiyorum. Ne de olsa Herodotos'u okumanız gerekiyor ve her şey orada var. Ama, büyük Pers Savaşları dediğimiz büyük istilanın sonuçlarından size kısaca söz edeyim. Aynı zamanda da, bu savaşın ne anlama geldiğini konuşalım.

479'daki Pers yenilgisinin anlamı 490'da Marathon yenilgisinden çok daha kapsamlı idi. İlk önce tüm Yunan milletini kapsamaktaydı; tabii tam olarak bir millet değillerdi; bu terimi ben genel olarak kullanıyorum. Tabii ne kadar genel olarak kullansam da herkesi içermiyor. 1000'den fazla *polis* olduğu halde sadece 31'i Perslere karşı 480'deki direnişe katılmayı kabul etmiştir. Ancak bunlar en önemli ve en büyük Yunan *polis*leridir. Dolayısıyla Yunan başarısından söz etmek burada yanlış olmaz.

Yine Marathon'daki gibi Yunanlıların *polis*lerinde yaşamlarına özgür olarak devam edip etmeyecekleri, kendi tarzlarını, kendilerine özgü yaşam biçimlerini yaratıp yaratamayacakları konusu vardı. Yoksa Pers İmparatorluğunda birçok başkaları gibi sadece bir eyalet mi olacaktı? Çok güzel, çağdaş bir yazı, savaşın anlamına gönderme yapar; Aiskhylos'un günümüze ulaşan en eski oyunu, *Persler*'deki en önemli sahnede Salamis Deniz Savaşı'nda Yunanlılar Persleri yenmesi, Perslerin büyük bir zafer kazanamayacakları garantilenir. Gerçi Persleri kovmak için ertesi yıl, 479'da kesin iki savaş daha olacaktır.

Öyküyü kimin ağzından anlatır hatırlamaya çalışıyorum, belki de bir Persliydi, her neyse, – belki de değildi. Yunanlılardan biriydi. Her neyse, şöyle der, “Kulaklarımıza büyük bir çığlık geldi, Hellas'ın oğulları, ana topraklarınızı özgür kılın, çocuklarınızı özgür kılın, karılarınızı, babalarınızın oğullarının evlerini ve atalarınızın mezarlarını.” Bir başka deyişle, bu oyun, bakayım ne kadar zaman sonra, – zannedersen Salamis Savaşı'ndan yaklaşık yedi yıl sonrasını işaret eder, yani neredeyse aynı zamana rast gelir ve Yunanlıların kendilerine özgürlük kazandıran bu savaşı başka bir açıdan değil de özgürlük açısından nasıl gördüklerini önce onların ağızlarından anlatır.

Bundan sonraki yılın, 479'un baharında her şeyi sonuçlandıran iki savaş olur. Karada, güney Boiotia'da, Sparta ve Atina gibi önemli şehirleri de içeren Plataia Savaşı'nda büyük Yunan ordusu karada Pers ordusuna meydan okumuş ve onları karada yenmişti.

Herodotos'a göre aynı günde, – bu bir rastlantıysa eğer çok hoş olmuştu; doğru olabilir de- Anadolu sahilinde Mykale'de bir deniz savaşı yapılır, burada da Yunan filosu Pers filosunu yok eder ve bu noktada Perslerin geri dönerek, kendilerini olabildiğince çok sayılarda öldürmeye çalışan Yunanlılardan kaçmak dışında bir seçeneği kalmaz.

Mykale'den sonra çok önemli bir olay daha olur ve bu da gelecekte dünyanın o kısmında olacakları işaretler. Samos Adası'nda bir konferans yapılmıştı. Samos sahile yakın İonia adaları arasında belki de en önemlisidir, savaş içinde olan Yunan konseyinin dikkatine ada milletleri olan Khios, Lesbos ve Samos'u bir araya getirmiştir, bu üçlü Anadolu sahillerine yakın olan adalar arasında en önemli olanlardır. Hepsi Perslere karşı başkaldırmak için o bölgede bulunan Yunan kuvvetlerinin bulunmasından faydalanmışlardı ve şimdi de 481'de Pers istilasına karşı kurulan Yunan birliğine kabul edilmek istemekteydiler. Yunanlılar kendilerini *Helennes*, Yunanlı olarak bu Birliğe katılmaya uygun görmekteydiler, çünkü Yunan Birliği Perslere karşı o savaşta dövüşmek için kurulmuştur, diye düşünmek aslında yerinde olur.

Bu basit bir şeymiş gibi görünebilir. Neden Yunan Birliğine katılmak isteyen bu kuvvetli ve önemli üç Yunan devletini kabul etmiyorlardı? Anlamamız gereken bir şey de, -yoksa durumu hiç anlayamayacağız-, Pers Savaşlarının bitmiş olduğudur. Persler kaçmıştır ve geri dönüp Yunan başarısına çok uzun süre meydan okuyamayacaklardır, ama Yunanlılar bunu bilmemektedirler. Pers İmparatorluğu hala güçlüydü; hala çok geniş topraklara sahip, zengin ve kuvvetli bir imparatorluktu. Yunanlıların Perslerin geri dönmeyeceklerine inanmaları için hiç bir neden yoktur, eğer bunu kavrayamazsak bundan sonra yaptıkları hiçbir şey anlamlı gelmeyecektir.

Khios, Samos ve Lesbos, eğer Persler geri gelip onları tekrar Pers İmparatorluğu topraklarına katmak isterse, Yunan Birliği tarafından konmak istemekteydi. Bir konferans yapılmıştır, ama amaçlarda bir aynı değildir. Yunanlılar onların Birliğe kabul edip edilemeyeceğini tartıştıklarında Spartalılar "hayır" demiştir. Nedenler o kadar da şaşırtıcı değildir. Spartalılar yakın gelecekte Perslerin tekrar gelip Peloponessos ve Sparta'nın oradaki hakimiyeti için tehlike yaratmayacaklarından emindirler. Spartalılar da bildiğimiz kadarıyla evlerinden fazla uzaklaşmayı pek sevmezler. Denizleri geçip uzaklarda savaşa gitmek ve ordularını devamlı olarak uzaklarda tutmak istememektedirler. Geleneklerindeki her şey, ordularının kendi topraklarına geri getirip, bu işlere son vermelerini söyler. Dolayısıyla bu adalıları Birliklerine kabul ederek onları koruma sorumluluğunu, üstlenmek, gerektiğinde gidip onların özgürlüğü için savaşmak istemezler.

Ama Atinalılar da tam tersi bir görüştedir; bu devletleri Birliklerine almak yanlıydı. Atinalıların farklı düşünüşüne şaşırılmaması için, onların durumu Spartalılarınkinden çok farklıdır. Onlar deniz kenarında idiler, deniz üstünde olamaya alışıklıydılar. Ayrıca, daha önce de gördüğümüz ve söylediğimiz gibi önemli ticaret yolu, iletişim ve taşımacılık ağı geliştirmişlerdir. Kendilerini besleyebilmek için denizlere açılıp, deniz özgürlüklerini koruyabilmeleri gerekmektedir. Bu da demekti ki, Perslerin Ege Denizinden

Hellespontos'tan, tüm boğazlardan ve Karadeniz'e ulaşım sağlayan geçitlerden uzaklaştırmak lazımdır. Sırf bu nedenlerden, Atinalıların adalıların isteklerini ciddiye almaları gerekmektedir. Tabii bir de hatırlarsınız, adalıların bazılarının, özellikle Samos, İonialı idi, bunlar Atinalıların akrabaları idi. Atinalılara İonialıların liderleri gözüyle bakmaktaydı. İşte aralarında bir de bu tip duygusal bağlar bulunmaktaydı.

En önemlisi, Atinalıların ilk başta Perslerin Ege Denizinden uzak tutulmaları gerektiğini anladıklarını anlamamız gerekir. Bir de Atinalılar, 499'daki isyandan beri Anadolu Yunanlılarının Pers boyunduruğundan kurtarmayı istemektedir. Atinalılar tartışmayı kazanan taraf oldu; bu üç ada Yunan Birliğine kabulü gerçekleşti, bu da demekti ki, Yunanlılar artık olası Pers saldırılarına karşı bunları korumakla görevliydi.

Bu kararlar gereği Sparta filusunun lideri, Kral Leotykhidas evine döner ve beraberinde Spartalıları ve kanımca Peloponessosluları da götürür. Atina filusunun lideri, Ksanthippos geride kalarak Perslerle savaşa devam eder. Size onun hakkında küçük de olsa bir ipucu vereyim. Ksanthippos'un bir oğlu olacaktır, – pardon oğlu 479'de doğmuştur ve adı da Perikles'tir, daha sonraları onun hakkında çok konuşacağız. Persler kaçar ama kaçtıkları yol boyunca Avrupa'da hala birkaç şehir veya kasaba onların kontrolü altında kalmıştır. Bunların arasında en önemlisi Sestos'tur, burası Dardanel'in Avrupa yakasındadır, dolayısıyla Ksanthippos bu şehri Atinalılar ve filosuyla ve orada kalan diğer Yunan gemi ile kuşatır. Kısa bir sürede şehri çevirip almayı başarır ve burayı Perslerden arındırır.

Savaşın sonucu, tabii ki, ilk olarak Yunan'a özgürlüğünü geri almış ve meşrulaştırmıştır. Yunanlılar hayatlarını alıştıkları, bildikleri gibi yaşamaya devam edecektir. Yunan yaşamına etkisi çok büyük olacak başka bir olay daha gerçekleşir. Anımsarsanız, Pers istilasından önce, ama çok uzun zaman önce değil, tahminimce 482 yılında, Attika'nın güneyindeki gümüş ocaklarında umulmadık bir şekilde bir gümüş damarına rastlanmıştır. Bu normalin çok üstünde zenginlikte bir gümüş damarıydı, o kadardı ki Atina'daki mecliste ne yapılması gerektiği tartışma konusu olmuştu. “Bu kadar çok gümüşle ne yapabiliriz?” Buna bakarak Yunanlıların kendi *polisleri* hakkındaki düşüncelerini çok güzel anlayabiliriz. İlk fikir, hepsi arasında en tutulana idi: “Tüm gümüşü çıkaralım ve Atinalılar arasında eşit olarak bölelim” şeklindeydi. *Polisi* büyük bir borsa şirketi gibi görüyorlardı, bir kazanç söz konusu olduğunda yatırımcılar arasında eşit olarak bölünüp dağıtılabiliyorlardı.

Ama Themistokles farklı düşünmekteydi. Themistokles, – açıkça görürüz –, devamlı Pers tehlikesini ve her an Perslere karşı savaşa hazır olunmanın öneminin farkında idi. Kanımca tüm diğer Yunanlılardan evvel deniz güçlerinin bu tür bir operasyonlarda ne denli önemli olacağına da farkındaydı. Bundan dolayı, gümüş damarının Atina filosu için yeni gemi yapımına yatırılması gerektiğini söyler ve sonra da 200 yeni *trireme* yaptırır, – *trireme* antik Yunan savaş gemisidir. Bunlar Persleri önce Salamis'de sonra da Mykale'de yenen filonun özünü oluşturur. Spartalıları Perslere karşı denizden ve karadan savaş komutunu aldıklarında, ne deniz becerisine ne de deneyime sahipti, ama Atinalılar

onlardan çok daha ilerideydi. Deniz savaşlarında filonun en büyük ve en etkili kısmı Atinalılara aitti. Doğallıkla Salamis Savaşı Atina sularında olmuştu ve Themistokles'in zeki taktikleri zafer kazanma yolunu açmıştı. Önce Yunanlıları savaşa teşvik etmiş sonra da Salamis'de zafer kazandırmıştı.

Bütün bunların içindeki en önemli nokta, Pers istilası sonucunda Yunan dünyasında yaşanan köklü değişim, Yunan dünyasındaki yenilik, olağanüstü becerikli bir deniz gücü olduğunu kanıtlanmış olan büyük Atina filosudur. Bu yeni gücün, deniz gücünün, Yunan işlerinde etkili olması da yeni bir kavramdır. Bu demek değildir ki, daha önce deniz filoları olan ve deniz savaşları yapan devlet yoktu. Ama Atinalılar filolarını inşa edip elde ettikleri başarılarından sonra düzey değişmiştir.

Savaşın bir başka sonucu da Yunanlıların kazandığı güven olmuştur. Bunun önceden ne denli kötü olduğunu size anlatamam. Büyük Kral cidden karar verip 100 veya 200 000 kişilik bir ordu gönderse, – kimse bunun kaç kişi olduğunu bilmiyordu, ama genellikle Herodotos'un verdiği sayıların biraz abartılı olduğunu herkes kabul eder –, ama çok büyük bir ordu ve çok büyük de bir filosu vardı ve her ikisinde de Yunanlılarınkini sayıca aşmaktaydı, – herkes Perslerin kolaylıkla savaş kazanabileceğini düşünmekteydi. Dolayısıyla yenmiş olmak çok önemli idi ve Yunanlıların genel olarak kendilerini herkesten üstün gören önyargıları Pers Savaşlarındaki eylemleri ile böylece üstün çıkmıştı. Tabii en çok da Atinalılar kendilerini bu savaşta merkezi rol onlar şekilde görmekte idi.

Yunanlıların hepsinin kalplerinde ve akıllarında devamlı olarak bulunan bu yenilikler önemsiz görülmemeli. Unutulmaması gereken, Yunanlıların dikkate değer bir şan ve şerefleri vardı ki, bundan gurur duymaktaydılar ve bence bu yolda devam etmek için büyük arzu duyuyorlardı. Son olarak, bir başka noktaya daha değinmek istiyorum, bu gerçekten ilk büyük tam anlamıyla *panhelenik* denilebilecek bir etkinlikti. Yunanlılar, Helen olmayan diğer kişilerin karşısında Helen olarak adlandırılacak bir şeyin bulunduğunun giderek farkına varmaya başladılar. Olasılıkla, dini festivallerde yapılan büyük atletik yarışmalar sırasında bu duygu tam şeklini aldı. Yarışanlar temelde Yunanlı olsalar da, – aslında hepsi tamamen Yunanlı idi. Bu da *panhelenizmi* beslemekte idi, ama Persleri o savaşta yenmek için 31 devletin bir araya gelmesi kadar hiç bir şey *panhelenizme* yardımcı olmadı.

Ufukta artık *panhelenizm* vardı. Yunanlıların, yerellikten ve *polis* sevgisinden vazgeçip tek bir halk haline geldiklerini söylemek istemedim; hiçbir şey gerçekten bundan bu kadar uzak olamaz, fakat özgürlük ve *polislerine* olan sevginin yanı sıra, *panhelenizmin* iyi bir şey olduğu fikri oluşmuştu. Kulağa hoş gelmekteydi. Bildik gelen bir tarafı vardı. Birinci Dünya Savaşından hemen sonra ben daha doğmamıştım henüz, ama hakkında okudukça, kazananlarla bunlar arasında bir benzerlik olduğunu fark ettim ve hep birlikte daha öncede hiç olmadığı kadar uluslararası bir barış için çalışabilecekleri ortaya çıkmıştı. Daha da kuvvetli olarak, kanımca İkinci Dünya Savaşından sonra bu düşünce çok daha kuvvetli kökler saldı. İnsanların, hiç olmazsa bir kısım insanların, yarı dinsel bir duygu

olarak dar milli çıkarlar gütmekten uzak durma arzusu milletlerarası ilişkilerde nasıl davranılacağını belirledi.

Her şey sanki her şeyi kontrol eden bir dünya hükümeti varmış gibi yürütölmekteydi, ama bunun doğru olmadığını herkes biliyor olsa da, bu gerçekte yüzleşmek kötü olarak görölmekteydi. Yunanlıların akıllarında, tam bu kadar olmasa da, yine buna benzer ve gerçektđşi bir şeyler vardı. Bundan sonraki yüzyılda birçok farklı düşünür ve konuşmacı, “Eğer bir şey *panhelen* ise, o iyidir” tartışmasını ortaya atacaktı. Bu artık bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Hiçbir devlet, biz de dahil olarak, egemenliğinden veya özgürlüğünden veya otonomisinden vazgeçmez. Bu sadece bir düşüncedir.

2.Bölüm: Atina-Sparta ittifakı ve Panhellenizm

Savaşın bir başka sonucu da Yunan dünyasındaki bölünmedir; kısmen de olsa, bunun neden Atina'nın savaşa büyük bir güç olarak katılarak zaferin kazanılmasında lider rollerden birini oynamasıdır. Spartalılar da bir rol oynamıştır; resmi lider Spartalılardı ve Plataia Savaşı'nın komutanı kendi vekilleri ve deniz filosunun kumandanı da kendi generalleriydi, ama Atina da önem kazanmıştı; o kadar önem kazanmış, başarılı olmuştu ki, bu bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştu. Demek istediğim, Sparta Yunanlıların gerçekten lideri miydi? Gelecek ne göstermekteydi? Gelecekte Sparta Yunanlılar arasında liderliğini koruyabilecek durumda mıydı, yoksa Atinalılar onlara meydan mı okuyacaklardı?

Hemen sonra anlaşıldı ki, Atinalılar onlara meydan okuyacaktı ve belki bundan sonraki 50 yıl boyunca bu Atina ve Sparta arasındaki çekişme uluslararası ilişkilerin ana teması olacaktı. Bence bunun çoğu “soğuk savaş” olarak nitelendirilebilir, çünkü iki devlet arasında, 479 ve 460 arasında, hatta sonlarında da hiç çarpışma olmamıştı. Hatta 457 tarihine kadar karşı karşıya gelmemişlerdi, savaş bittiğinde yine bir barış dönemi yaşanmış ve bundan sonra büyük Peloponessos Savaşları başlamıştı. Ancak bundan sonraki yüzyılın üçte biri bu savaşla geçecekti. Bu ileride gerçekleşecek. Ama açık olan şey, yeni bir düzen kurmuş olduğudur, güçler sistemindeki değişikliği kaldırabilecek yeni bir düzen. Savaştan önce sadece bir tane büyük güç vardı; ama sonrasında bu sayı açıkça ikiye çıkmıştı.

Bir de Yunanlılar savaşın ortaya çıkarttığı bazı sorulara yanıt bulmak zorundaydılar. Bunlardan birisi, eğer Yunanlıların bir lideri olacaksa kimin olacağı idi. Ama bunun ötesinde bir de savaş sırasında Pers tarafına katılmış olan Yunan devletleri vardı. Yunanlılar bunları *Medizer* olarak adlandırıyordu. *Medizer*lere ne yapmak gerekmekteydi? Eminim bir uç noktadan öbürüne bol bol fikir üretilmekteydi, bunlar “şehirlerin yerle bir edilmesi”nden, öbür uç noktadan olan, “olanları unutup” arasında değişmekteydi. Ortada fikirler vardı. Karar verilmesi gereken sorun ortaya çıkmıştı.

Bundan başka bir soru daha vardı: “Gelecekte neler olacak?” Persler bir takım politikalar gerektirecek tehlike olarak bir kez daha karşlarına çıkacak mıydı, yoksa

Perslerden gelecek tehlike sona mı ermişti; bu da herkesin normal hayatlarına yeni stratejiler gerekmeden devam etmeleri anlamına mı gelmekteydi? Anlattığım nedenlerden dolayı Spartalılar ve Peloponessoslular tehlikelerin sona erdiği düşüncesindeydiler. Atinalılar, adalılar ve İonialılar, yani Anadolu'lu Yunanlılar, bunun sona ermediğini, Perslerden gelecek tehlikenin hala var olduğunu, savaşın da bitmemiş olduğunu savunmaktaydı, savaşa hazır olmaları gerekmekteydi.

Şimdi sizlere Perslerle uğraşmanın yeni yöntemini sizlere anlatmaya çalışacağım. Bunun için sizleri 481'e geri götürmem gerekiyor; 481'de Kserkses Pers İmparatorluğundan Yunanlılara karşı düzenlenen seferle yürümeye başlamıştır. Yunanlılar neler olduğunun farkındadır ve hatırlarsanız, Korinthos'da 481'de 31 şehir bir araya geldiğinde Perslere karşı birlikte savaşacaklarına dair ant içilmişti. Resmi anlamda başlarına *hegemon* olarak Sparta'yı atamışlardı; bu demekti ki, karada Spartalılar kumandandı ve savaş başladığında karada ve denizde kumandan onlar olacaktı. Ama, tabii, neler yapılacağı konusunda kararlar, nerelere savaşa gidileceği, ne zaman savaşılacağı bütün savaşa katılan Yunanlıların kurduğu meclisin verdiği kararlarla kesinleştirilmekteydi.

Spartalılar bu noktada kendi istekleri için baskı yapmaya çalışmıyorlardı. Dolayısıyla Birlik gerçekten eşit haklara sahip üyelerin birliği gibi iş görüyordu, ama tabii tüm devletler eşit güce sahip değildi ve Spartalıların etkisine açıklardı; ama Atinalıların da etkisi fazlaydı, çünkü filoları çok büyüktü. Pers karşıtı kurulmuş Yunan Birliği işte böyle işlemekteydi. Spartalılar *hegemon* olsalar da bunu Peloponessos Birliğiyle karıştırmıyorlardı. O farklı bir şeydi. Size bu birliği anlatmıştım, dolayısıyla ilişkinin ne denli farklı olduğunu biliyorsunuz ve tabii üyelik de farklı idi. Yunan Birliği Peloponessoslu olmayanları da içermekteydi ve daha önce bunlar Spartalılarla ittifak halinde de değillerdi; Sparta'nın Peloponessos'daki geleneksel müttefiklerini de içermekteydi.

Hepsi ortak bir ant içmek durumundaydı; ortak özgürlük ve Anadolu'daki adalarda bulunan tüm Yunanlıları özgür kılmak için Yunanlılar artık beraber savaşacaklardı. Biliyoruz ki bu aslında devamlılığı olan bir birlikti, çünkü 461 gibi geç bir tarihte bile, tahminen, Sparta kontrolü altındaki Atinalılar arasında anlaşmazlıklar bulunmaktaydı, hatta Atinalılar Sparta egemenliği altındaki ittifaktan çekilmişlerdi bile. Bu da o zamana değin kendilerini Yunan Birliğinin bir parçası olarak gördüklerine işaret ediyordu. 481'de o zamanki anlaşmazlıklarını bir kenara bırakıp aynı dost ve düşmanları paylaşma kararı almışlardı, bu da aynı dışişleri siyasetini paylaşma kararı aldıklarının göstergesiydi. Ama bu demek değildi ki Spartalılar *hegemon* oldukları için tüm siyasete karar verecek kişiler de kendileriydi. Politika, birliğin kendi toplantılarında saptanıyordu.

Bu tipik bir Yunan ittifakıydı. Yunanca buna *symmakhia* denmekteydi; bu hem saldırı, hem de savunma ittifakıdır. "Size saldırı yapıldığında sizin yanınızda savaşacağım, ama siz birisine karşı savaş açarsanız, yine sizinle müttefik durumdayız;" işte *symmakhia* böyle bir kavramdı. Bildiğimiz kadarıyla, Yunanlıların o zamana kadar tek bildikleri uluslararası ittifak böyleydi: Saldırı ve savunma. Para hakkında bir şey söylenmemişti;

birliğin harcamaları için bir madde yoktu. Bu herhalde demekti ki tüm devletler ortak amaç için çalıştıklarında herkes kendi harcamalarını üstleniyordu. Düzenli aralıklarla toplantı yapılması için bir madde yoktu. Toplantılar da ancak gerek görüldüğünde yapılıyordu. Tabii, her şey herkesin ortak kararıyla gerçekleşiyordu. Demek istediğim, oy birliğine gerek yoktu, ama işlerin yürümesi için genel bir anlaşma gerekmektedir. Bu yeni bir olguydu. Tam bir yenilikti ve tabii bir de, *panhellenizmin* çıkışı hakkında bir dakika önce söylediklerime tam uymaktaydı. Bu da belki de Troia Savaşı'ndan sonraki ilk *panhellenik* seferdi.

3.Bölüm : Bağımsız Oyuncu olarak Atina

Biliyorsunuz, adaları koruma amacıyla orada devamlı bir kuvvet tutmak kararı alınması gerektiğinde Spartalılar geri çekilmişlerdi. Hiç bir şey resmi değildi, düzenlemelerde bir şey değişmemişti, sadece evlerine geri dönmüşlerdi. Bundan sonra Atinalıların daha farklı bir politika izlediklerini göreceksiniz, – bu eninde sonunda tüm Yunanlılar tarafından kabullenecekti, bir Atinalıların öne çıkıp kendi istediklerini yaptırabilme konumuna gelmelerini sağlayacaktı. Atinalıların yapmak istedikleri arasında şu vardı, hatırlatayım size, – Persler Attika'ya girip korkunç zarar vermişti, Atina *polisini* ve Atina şehrini mahvetmişti. *Akropolise* çıkıp burada bulunan tapınakları yerle bir etmişlerdi; bu da Atinalıların açısından korkunç bir haramdı ve tekrarlanmaması için ellerinden geleni yapmak istiyorlardı.

Akropolisin etrafına eskisinden daha sağlam duvarlar inşa etmeye karar vermişlerdi; şehir duvarlarını eskisinden daha kuvvetli hale getireceklerdi. Ama o zaman da, Atinalıların inşa ettikleri şehir duvarı, bazı Yunan devletlerini rahatsız etmiş ve Spartalılar da bazı Yunan müttefiklerinden bu konuda şikâyet almışlardı; bu şikâyetler Atinalıların yaptıklarının ne denli kötü bir fikir olduğu yolundaydı. Tahminimce şikâyet eden şehirler, Thebai, Megara ve herhalde Korinthos olmalıdır; Thebai ve Megara, Attika'da sınır komşusudur ve Atina'nın eski düşmanlarıdır. Atinalılar ve Korinthoslular yan yana olsalar da, tam bir sınır paylaşmazlar, ama burası eminim Atina'nın bu denli kuvvetli bir deniz gücü edinmeleri ve büyük bir ticari güç olmaları konusunda büyük rahatsızlık duymaktaydılar.

Korinthos o zamana dek en büyük deniz güçlerinden birine sahipti ve çok uzun süre önemli bir ticari güç halindeydi. Arkeolojik kanıtlar, 6. yüzyıl kadar erken bir tarihte dahi Atina ve Korinthos arasında rekabetin oluşmaya başladığı yolundadır. Atinalılardan şikayetçi devletler, onların kendilerini koruyabilecekleri bir duvar sistemi kurmalarından rahatsızlık duyarak, onların daha güven kazanarak, daha saldırgan olmalarından ve komşuları için tehlike oluşturmalarından çekinmekteydiler. Özellikle denizdeki savaşta, Atinalıların şaşılacak derecede gözlerinin kara olması eski düşmanlarını ve komşularını rahatsız etmişti.

Spartalılar bunu duymuş ve arkadaşlarının yakınmalarını da yeteri kadar dinlemişlerdi;

Themistokles de, – size açıklamalıyım, ama eminim ki biliyorsunuzdur –, savaştan tam bir kahraman olarak çıkmıştır. Birçok iyi şey başarmıştır; Atina donanması onun eseri idi, Salamis’de savaşma kararı ona aitti ve insanlar Salamis’deki zaferin onun eseri olduğuna inanıyorlardı. Plutarkhos savaştan hemen sonra yapılan Olimpik yarışmalar hakkında güzel hikayeler anlatır, der ki, “İnsanlar yarışları seyrederken Themistokles gelmiş, herkes yarışmaları seyretmeyi bırakıp Themistokles’i seyretmeye başlamış, çünkü yarattığı hayranlık ve merak o kadar fazladır ki.” Bunu anlatmak için iyi bir benzerlik bulmaya çalıştım, ama bulamam. Eğer Roosevelt, Churchill ve Stalin’i bir arada düşünebilerseniz ve hepsini İkinci Dünya Savaşından sonra tek bir insan haline getirebilerseniz, belki elinizde Themistokles niteliğinde bir adam olmuş olur.

Themistokles Sparta’ya gittiğinde en büyük kahraman o idi, çünkü Atina’nın duvarlarını olabildiğince çabuk inşa etmiştir. Denizde Atina’nın deniz donanması öncü durumdadır ve Atina’nın uluslararası ilişkilerinde ön planda olmasından o sorumludur. Thukydides’in söz ettiği ufak bir oyun vardır. Der ki, “Themistokles Sparta’ya gidecekmiş, ama Spartalıların da bazı kişileri Atina’ya yollamışlar. Atinalılardan kendisi dönene kadar Spartalıları Atina’da tutmalarını ister. Bir de der ki, “Duvarlar korumaya yetecek kadar yükseldiğinde bana haber verin.” Sonra da Spartalılarla konuşmaya gider; Spartalıları ona, “Sizin orada duvar inşa ettiğinizi duyduk” der. “Tabii biliyoruz, bu sizi ilgilendirir, ama bu iyi bir fikir değil, çünkü eğer Persler bir kez daha buralara gelirse, sizin duvarlarla çevrili şehrinizi bize karşı üs olarak kullanacaklardır”. Eğer düşünüş tarzını anlayabilirseniz benden daha akıllısınız demektir, ama anlatılan hikaye budur.

Themistokles de der ki, “Bu saçmalığı nereden duydunuz; biz duvar mı yapıyormuşuz? Bu ne saçmalık; unuttun tamamen bunu.” Özür dilerim. Size hikayeyi tam doğru olarak anlatamadım. Der ki, “Benim sözüme güvenmeyin, Atina’ya bir elçi gönderin ve kendiniz bakın.” Arkadaşlarına, “O insanları ben gelene kadar tutun” sözünü o zaman söylemişti. Bir gün Themistokles’e Atina’dan bir haber gelir, “Tamam şimdi duvarlar korunabilir niteliğe ulaştı” Themistokles de Spartalıları, “Hani hakkında yakındığınız duvarlar vardı ya, haklısınız, onlar gerçekten var ve onlar kendimizi başkalarına karşı savunacak niteliğe ulaştı, bu durumda ne yapacaksınız?”

Sonra da bir konuşma yapar, aslında bu bir nevi bildiridir. Spartalıları ile bağımsızlıktan çok eşitlik açıklamasıdır. Mesajı, “Biz sizden emir almayız; tavsiyelerinizi kendinize saklayın, biz kendimize bakabiliriz, siz de kendinize bakın. Bizden üstün değilsiniz. Biz eşitiz” şeklindedir. Bundan sonra da Themistokles Sparta’da eskisi kadar çok popüler olmaz. Hatta yaşamının geri kalanında Spartalıları ona zarar vermek isteyip, onu sahneden atmaya çalışacaktır, ama o yine de istediğine ulaşmıştır. Atinalılar da duvarla çevirmiş bir şehre sahiptir ve Yunan Birliğinde Spartalıları aralarındaki resmi ve teknik ilişki ne olursa olsun, kendilerinin özgür lduğunu ve kendileri uygun gördükleri şekilde davranacaklarını ilan etmişlerdir.

4. Bölüm : Sparta'daki Kızgınlık

Thukydides, "Spartalılar bunu kabul eder, fakat gizliden gizliye hınç duymaya başlar" der. Bence bu olay, sonradan Sparta'da dikkatimizi çekecek olayların ilk ipuçlarından birisidir. Spartalılar arasında da bir ayrım vardır ve en azından bu kadarı doğru. Eminim aslında durum bildiğimizden daha karmaşıktır, ama en basitinden, Spartalılar arasında Peloponessos'a geri dönmekten memnun olup Ege Denizi ve ötesi bir tarafa, Peloponessos dışındaki dünya ile uzaktan yakından uğraşmak istemeyenler bulunmaktaydı; amaçları geleneksel yaşamlarına geri dönmektir, bunlar barışçı, biraz da tutucu olan kısımdan insanlardı. Ama savaşta kazanılan zafere bağlı olarak, Sparta'nın gücünü ve etkisini çok daha geniş olarak yaymak isteyenler de vardı, en azından bunlar ana karadaki Yunanlıları da ele geçirmek, hatta bir çoğu da kesinlikle güçlerini her yerde hissettirmek istemekteydi, deniz ötesinde dahi. Ama bu ikinci grup, tartışmayı kazanamayacak olan gruptu.

İçten içe hınç besliyor olmalıydılar, çünkü Spartalıların resmi kararı Atina'nın durumunu kabullenmekti ve birazdan göreceğimiz ki, olaylar da onları buna yönlendirmekteydi. Plataia'daki Spartalı güçlerin komutanı, hemen savaştan sonra önde gelen lider olarak sivrilen, kral naibi Pausanias'dı. Sparta'nın iki kralından birisiydi. Ege Denizine açılmış olan da oydu, – hatırlarsanız bundan önceki kral ve kumandan emekliye ayrılmıştı, ama şimdi Pausanias filosunu alıp oraya dek uzanıp Yunanlıları, – ilk önce, Perslere karşı etkin olmalarına çalışacaktı. Özellikle Hellespontos'ta ve genellikle boğazlarda biraz savaştı. Byzantium bu bölgede çok önemli bir şehirdi, daha sonra Constantinopolis olacak ve daha da sonra İstanbul, o zaman daha deniz ötesinde küçük bir şehirdi. Ama boğazı kontrol ediyordu, Persleri yendi, ama kendine Yunanlılar arasında düşman da edindi.

Bunun nedenlerinden bir kısmı, Pausanias'ın sanki Yunanlıların Spartalıların altında, yani daha aşağılıklarmış gibi davranmasıydı. Genelde bu Spartalılar için sıradan bir sorundu aslında; Sparta'dan çıkıp Yunanlıları komuta ettiklerinde onlara hep bu şekilde davranmaktaydılar, – tabii bunun değişik dereceleri de vardı. Pausanias herkes için özellikle rahatsız edici olmalıydı, onun gösterdiği bu davranış şekli Yunan müttefikleri tarafından şikayet konusu olmuştu. Ayrıca, kendisi Perslerdeki büyük zenginlik ve lükse kapılmıştı. Çoğu Yunanlı, en azından kuramsal olarak, Perslerin ahlaki anlayışını veya ahlak anlayışlarının olmayışını kendi perspektiflerinden bakıldığında itici bulmaktaydı. Ama ilk başta, Persler çok zengindiler, ama Yunanlılar değildi. Zenginliklerini de aslen Yunan kavramlarına uymayan ve hoş olmayan çeşitli amaçlar için kullanmaktaydılar.

Pausanias aldandı ve bir Pers satrapıymış gibi davranmaya başladı. Size anlattığım bütün bu olanlar, Yunanlı arkadaşlarını çok rahatsız etti ve suç duyurusunda bulunmalarına neden oldu. Zulüm yapmakla ve hainlikle suçlandı. Söylentilere göre Pers lideri ve satraplarıyla ortak amaçların dışında bir anlaşmaya girmişti. Bu yeterli nitelikte rahatsızlık yarattığı için, geri çağrılıp mahkemeye çıkartılmıştı. Suçsuz bulundu. Ama yine de bir daha kumandan olarak yollanmayacaktı; kenara çekilmişti. Hakkında daha sonra, daha da fazla suç duyurusu yapılacaktı ve sonunda idam edilecekti.

Tamam ama, önemli olan nokta, Spartalıların kumandanı diğer Yunanlıların da gözünden düşmüş olarak geri çekmeleridir. Yerine başkası gelecekti. Dorkis adında bir adamdı bu. Müttefikler onu kabullenmeyecekti ve “Hayır, biz bu aralar Spartalı kumandan istemiyoruz” diyerek ve onu geri yollayacaklardı. Bu çok önemli bir adım olacaktı. Ege Denizinin ve sınırlarındaki insanların oluştuğu müttefikler, ilk önce Atina’nın, daha sonra da Atina İmparatorluğunun etkileşim alanında bulunmaktaydı, bunlar Sparta yönetimi istemiyorlardı. Bunun nedeni bence, – bunun aslında birden fazla nedeni vardı.

Bunlardan birisini Pausanias’ın davranışının Spartalıların gözünde itibarının düşmesi oluşturuyordu. Diğer nedeni de bence şudur. Bakın, Spartalıların bu tür şeyleri istemediğine dair ne kadar delile ihtiyacımız var? Hatırlarsanız, üç adanın 479’da Birliğe kabulü reddedilmişti. Bir başka nedeni de, asıl bizi ilgilendiren konu olan deniz savaşlarını gerçekten kazanan kişiler, yani Atinalıların buna devam etmeye hazır olmalarından kaynaklanıyordu. Bence Dorkis’i evine gönderen müttefiklerin aklında da olan buydu ve, “Lütfen, yeter” dediler ve böylece Spartalılar da Dorkis’in yerine yenisini göndermedi.

Bir başka deyişle, Perslere karşı yapılacak bir sefere katılmayacaklarını kabullenmişlerdi, Persler hem Avrupa’dan hem de Ege Denizinden atıldıkları için Yunanlıların Perslere karşı gelecekte düzenleyecekleri seferler kesinlikle Asya’da olacaktı. Thukydides Spartalıların kararı hakkında böyle der. Pers Savaşlarından artık kurtulmak istiyorlardı ve Atinalıların lider konumuna gelecek kadar becerikli olduklarını düşünüyorlardı ve o zamanlar Spartalılarla dost idiler. “Neden olmasın ki?” dediler. “Biz bu savaşı istemiyoruz; bunlar bizim umurumuzda değil ve her şey yoluna girecek, çünkü Atinalılar bunu becerecektir, onlar bizim arkadaşımız.”

Ama eminim ki Spartalıların aklındakilerin tümü bu değildi; bu sadece tartışmayı kazanan ve daha tutucu olan grubun fikriydi, bunlar barış grubuydu, Peloponessos’da kalalım diyen gruptu, – hala daha ağır basan grup buydu ve tahminimce, Pausanias’ın davranışlarının Spartalılar için yarattığı utanç ve Sparta’nın bir yeni kişiyi tayininin diğer Yunanlılar tarafında reddedilmesi, bunların konumunu daha da güçlendirmişti. “Neden kendimizi zorlayalım? Popülaritesimizi yok ediyoruz. Eskiden Yunanlılar tehlike altına girdiklerinde bize gelerek, onlar adına savaşmamızı, onları korumamızı isterlerdi, şimdi liderliğimizi reddediyorlar. Bunun nedeni, bizim oralarda olmamız gerek. Bu bize uygun bir sefer değil.” Ortaya konulan tartışmaları tahmin etmek o kadar da zor değil.

Bu, Perslere karşı devamlı bir savaş durumunun artık yok olduğu anlamına mı geliyordu? Kesinlikle hayır, müttefikler bunu söylemek istemiyorlardı. Atina’ya doğru dönerek, gelecekteki savaşta liderliği ele almalarını istiyorlardı. Herodotos şöyle diyen bir satırı vardır, “Pausanias’ın *hybrisini* Atinalılar, Yunanlıların liderliğini ele alabilmek için bahane olarak sunmuşlardır.” Bu söz Atinalıların planladıkları tam bu idi, bunu gerçekten çok isteyip, gerçekleştirmek için çok uğraşmaktaydılar; kendi fikirleriydi ve girişim onlarda idi. Ama bence bu doğru değil. İzin verin bir adım geri atayım ve anlatayım; bunun

sadece bir kısmı doğru. Açık ve net olan, Atinalıların hazır olarak ve isteyerek kendilerinden istenileni yapmalarıdır; ama kendi güç ve etkilerini kullanarak veya ellerinden başka şey gelmediğinde hıleye müttefiklerin kararlarını etkilemiş oldukları, bence yanlış.

5. Bölüm : Delos Birliğinin Oluşumunu Anlamak

Şimdi sizin belki de bir süre sonra sıkılacağınız bir şey yapacağım; kendimce açıklayıcı bulduğum bir benzetme yapacağım. Bu analogi, İkinci Dünya Savaşından sonra NATO'nun kurulması ile Pers Savaşları'ndan sonra Atina İmparatorluğuna dönüşen Delos Birliği'nin kuruluşu arasında yapılabilmir. Delos Birliği gibi, zannederseniz Norveçli ya da İsveçli bir bilim insanı, NATO'yla sonuçlanan süreci de, "davetle egemenlik kurulması" olarak nitelendirmişti. Yani, 1945, 1946, 1947, 1948 ve 1949'daki duruma bakarsanız, daha sonra NATO'nun parçası olacak Avrupa devletleri Amerikalıların Birinci Dünya Savaşından sonra yaptıklarını tekrarlayıp, Kuzey Amerika'ya çekilerek, Avrupa askeri politikası ile hiç ilgilenmeyeceklerinden çok korkuyorlardı. İkinci Dünya Savaşı Avrupa Devletlerini çok kötü durumda bırakmıştı ve Sovyetler Birliğinin işe el koyacağından korktukları için Amerika'nın öncülüğü ele almasını istiyorlardı.

Amerikalılar bunu yapmaktan mutlu olmuşlardı. Ama tüm Amerikalılar demek istemiyorum. Her zamanki gibi farklı düşünceleri olan ufak gruplar bulunmaktaydı. Amerikan Cumhurbaşkanı ve kabinesi Amerikalıları ikna etmek için çok uğraşacak ve genel olarak başarılı da olacaktı. Tartışmayı kazanan taraf, Amerika'nın çıkarları için ilk başta Avrupa'nın eski durumuna getirilmesinin, ikinci olarak da komünistlerin, yani Sovyetlerin Avrupa'yı ele geçirmelerine karşı durulmasının gerektiği düşüncesindeydi. Her iki taraf da, bence, olanlardan memnun kalacaktı, çünkü bu durum iki tarafın da çıkarına uymaktaydı.

Zannederseniz Delos Birliği kurulduğunda tarih 478-477'ydı. Eğer Persler geri dönerse, Pers İmparatorluğu sınırları ve Anadolu sahillerindeki devletler risk altında olacaktı. Atinalılar "Biz ilgilenmiyoruz, Perslerin yaptığı gibi evimize dönüyoruz" diyip geri dönecek olurlarsa, Perslere karşı direnecek zavallı Anadolu Yunanlılar dışında başka Yunan gücü yoktu ve onların bu güce karşı gelmelerine olanak yoktu. Onlar için ölüm kalım savaşıydı, en azından özgürlük ya da kölelik anlamına gelmekteydi ve Atinalıları liderliğe ikna etmek zorundaydılar. Tartışmayı kazanan Atinalılar için ise Karadeniz'e ulaşmak, Anadolu Yunanlıları ile dostluk kurmak kaygısı ve korku, – Persler harekete geçerse neler yapacakları korkusu vardı. Bunların hepsi aynı sonuca işaret etmekte idi ve her iki taraf da bu yeni yolda ilerlemekten memnundu.

Bir tarafın diğer tarafa baskı yaptığını söylersek çok yanlış oluruz. Hatta, Atinalılar, Plutarkhos'un anlattıklarına göre, ikna edilmesi gereken taraf olmuştur. Plutarkhos, o zamanlar Anadolu sahillerinde Atina filusunun kumandanı olan Aristides hakkında bir hikaye anlatır. Başlı çeken Samoslular Atinalılara, özellikle Aristides'e gelip, "Bizim liderimiz olur musunuz, ne olur?" derler. Aristides de, "Bunu kabul etmeden evvel, bize

olan bağınızı ve bizi kullanmak istemediğinizi kanıtlamanız gerek” der. Buraya Plutarkhos da olmayan bir satır ilave ediyorum: Spartalıları kalmaları yönünde ikna etmek için bizi kullanıp sonra da bir kenara fırlatıp atmayın. Bunun üzerine Samos deniz kuvvetleri komutanı, Uliades, gemisini alıp Pausanias’ın bayraklı gemisine doğru yelken açtı ve Pausanias hala oralarda iken gemiye çarptı.

Bu durumun sonucu Spartalılarla olası her türlü flörtün yok olması olmuştur. Atinalılar da liderlik konumunu kabullenirler ve bunu gerçekleştirecek bir planla harekete geçerler. 478-77 kışında ilgilenen Yunanlılar arasında Delos Adası’nda bir toplantı yapılır. Delos Ege Denizinin tam ortasında bir adadır ve söylemiş olduğum gibi Apollon ve Artemis’in doğduğu yerdir ve Apollon da özellikle İonialıları seven ve koruyan tanrıdır, dolayısıyla burası böyle bir toplantı için en doğal yerlerden birisidir ve herkes için uygundur, – toplantı esas olarak anayasa ile ilgilidir. Birliğin nasıl çalışacağını düzenleyen bir anayasa oluşturdular.

Birliğin amacı tüm üyelerin Perslere karşı savaşması idi; ilk önce Perslerin Yunanlılara yaptıklarının öcü alınmalıydı; ikinci olarak, Perslerden toplanan ganimetle Perslerin neden olduğu zarar karşılanmalıydı. Bu, öykünün ancak bir kısmıydı. Bence, bu birliğin öncelikli ama örtülü amacı, Yunanlıların Pers egemenliğinden kurtulup özgürlüklerinin kazanılıp korunmasıydı. Thukydides bundan söz etmemesi bazı bilim insanlarını, yanlış olarak, bunun öykünün bir parçası olmadığını düşünmelerine neden olmuştur. Ama bunu yapmazlarsa, geri kalanları nasıl gerçekleştireceklerdi? Bu devletler kesinlikle Persler tarafından ele geçirilme tehlikesi altındaydı, bundan dolayı da ilk adım özgürlüklerinin garanti altına alınması olmalı idi. Eminim ki akıllarında açık olarak bu vardı.

Tüm Yunan antlaşmalarında olduğu gibi, dost ve düşmanın herkes için aynı olacağına ve ortak bir dış politikada anlaşılabilirler. Hatta biraz daha ileriye giderek, hepsi ant içti: Onların anlaşma imzalama şekli bu idi. Anlaşma imzalamaz, ant içerlerdir. Anlaşmanın kalıcılığının simgesi olarak denize büyük demir parçaları atarlardı. Yani bu demir parçaları su yüzüne çıkıp yüzmeye başlayana kadar anlaşma devam edecekti. Böyle bir şey olmayacağı biliniyordu. Aslında sürekli olağan bir anlaşmaydı, – bu dönemde Yunan anlaşmalarının aslında pek de sürekli olmadığını vurgulamak istiyorum. Örneğin Atinalılar ile Spartalıları 445’de 30 yıllık barış anlaşması yapar. 421’de 50 yıllık barış anlaşması daha yapar; bunlar olağandı. Ama bu farklıydı. Bu Yunan Birliği idi ve hep devam edecek bir anlaşmaydı.

Birliğin üyeliği, anlayabildiğimiz kadarıyla, – bu yüzde yüz doğru olmasa da, çok da yanlış değil –, her şeyden önce, tüm birliği bölgelere ayırmıştı. Bir tanesi Ege Denizi’ndeki adaları içeriyordu ve adalardan üye 20 şehrin olduğunu biliyoruz. İonia, yani Anadolu sahillerinden 36, Hellespontos’dan Karadeniz’a uzanan yolda 35 ve Anadolu’nun güney sahilindeki Karia’da 24 üye bulunmaktaydı. Ege Denizinin kuzey sahilindeki Yunan topraklarını içeren Trakya’dan 33 üye ile toplam sayı 148’e ulaşmaktaydı. Yani düşünürseniz, genel olarak baktığınızda neredeyse 150 şehir vardı. Çok şaşırtıcı bir

durum.

Peloponessos Birliği bu devletlerin sayısı açısından kesinlikle bu kadar değildi. Ama çok etkilenmeyin, bu yerlerin bazıları, hele adalar söz konusu ise, sadece ufacak yerleşimlerdi. Bu üyeliği kesinlikle isteyen bazı Ege ada devletleri, diğer tüm üyelere göre gerçekten çok küçüktü. Yine de, bazı çok önemli devletler de yer almaktaydı, daha önce bahsettiğim Samos, Khios ve Lesbos gibi. Diğerleri bu kadar büyük değillerdi; Anadolu tarafından olan eski, büyük ve önemli kentler, – mesela Miletos iyi bir örnek. Söz etmediğim bazı yerler daha var. Pelopenessos’dan hiç kimse yoktu. Bu Birlik hiç bir şekilde, anlamda Peloponessos Birliği ile bağlantılı değildi.

Birazdan yine analogi oyunumu oynayacağım, ama demek istediğim, – burada olanları kolayca kavrayabilmeniz için üç ayrı örgütü de ele alın; bunların ilki Yunan Birliği idi. 481’de Perslere karşı kurulmuştu ve hem Peloponessos’daki hem Peloponessoslu olmayan devletleri içeriyordu. Bunların en eskisi, aklınızda tutun, ilk söz etmem gereken Peloponessos Birliği idi. Yunan Birliği’nden de eskiydi, o da sadece, bizi ilgilendiren yönü ile, Peloponessos’daki devletleri içeriyordu. Doğal olarak bir iki istisna vardı ama hiç biri deniz aşırı değildi. Üçüncüsü de Delos Birliği olarak adlandırmamız gereken bu yeni kurulan birlikti. Yunanlılar buna daha eski Birliklerde olduğu gibi Yunan olarak gönderme yapsa da, biz diğer birliklerden kolayca ayırmak için Delos Birliği demeliyiz.

Tamam işte önerdiğim analogi bu. Perslere karşı kurulan Yunan Birliği’ni Birlemiş Milletler Organizasyonu olarak düşünebiliriz, çünkü her iki taraf devletlerinden oluşmuştu, bütün bu yerlere baktığımızda, eğer Peloponessos Birliği’ni daha alt kademedede ve Delos Birliği’ni de daha yukarıda olarak düşünürsek, bir başka değişle bir tarafta NATO, diğer tarafta da Varşova Antlaşması, bu uygun bir analogi olacaktır. Bunların ikisi de Yunan Birliği’nde idiler. Birleşmiş Milletler Örgütü Tüzüğü’nün bölgesel ilişkilere izin vermesi NATO’da Varşova Antlaşması’nın da bölgesel ilişkileri doğurur. Bir resmiyet olmaksızın, bu Peloponessos Birliği’nin yok edilmesi anlamına gelememekteydi. Dolayısıyla, Delos Birliği’nde de farklı bölgesel antlaşmaların yapılmaması için bir sebep yoktu.

Pers Savaşları geçtikten sonra oluşan Yunanistan’daki uluslararası sisteminin yapısı işte böyle idi. Şimdi Delos Birliği hakkında biraz daha konuşalım; bilmeniz gereken daha çok şey var. Egemenlik içeren bir birlikti, aynen Peloponessos Birliği gibi. Seçilmiş bir liderleri vardı. Atina bu durumda birliğin seçilen *hegemonu* oluyordu, ama burada eskiye göre farklı bir şey vardı, yeni bir şeydi bu. Deniz gücü birliği olarak parasal yönden, *hoplit* vatandaşların yarattığı askeri güçten çok daha fazla paraya gerek duyuluyordu. Birlik parası, birlik hazinesi olması gerekiyordu. Bu sebepten dolayı aralarında *phoros* olarak adlandırdıkları bir para toplamışlardı. Basitçe, “katkı” anlamına gelmekteydi.

Zaman geçtikçe bu katkı ödeme yapmak istemeyenlere bir baskı olarak gelişecekti ve biz bugün bu durumu “haraç” kelimesiyle açıklıyoruz. Düşünelim bir dakika, sadece Birliğin

başlangıcı ve o zamanki beklentilerini ele alalım. Bu katkılar sayesinde birliğin bir hazinesi oluşmuştu. Atinalı bir general olan Aristides de ödemelerin hesabını yapan kişiydi. Adil Aristides olarak tanımlanmaktaydı ve her devlete ne kadar ödeme yapmaları gerektiğini hesaplardı. Başlangıçta bu ödenekler, bazı devletlerden gemi ve kürekçi mürettebat olarak, bazı devletlerden de sadece para olarak alınmakta idi. Birlik, ilk dönemlerinde daha fazla müttefik gemi ve mürettebata sahipti. Zaman ilerleyip Peloponessos Savaşlarına gelindiğinde çoğu devlet, kendi filosu ve mürettebatı olmadığı için sadece para ödemekte idi.

Şimdi sizden her şeyin sonunu değil de başlangıcını düşünmenizi istiyorum. Atinalılar bir de bu birlikteki muhasebecilik işi için bir de Atinalı vatandaşın seçilmesi gerektiğine karar vermişlerdi, bunun için Yunanca deyim olarak *hellenotamias* kullanılmaktaydı ve bu kişi tüm paraların toplanması ve korunması sorumluluğuyla görevlendirilecekti; bunu yapacak da bir Atinalı olacaktı. Aynı zamanda, Delos Birliği adına yapılacak bir askeri ya da deniz seferi Atinalı bir general tarafından yönetilecekti. Biliyorsunuz, geriye bakıldığında denir ki, bu aslında bir Atina emperyalizminden, Atina baskısından başka bir şey değildi; hayır, müttefikler bundan başka bir şey istememekteydi, çünkü Avrupalıların kırklı yıllarda korktuğu gibi onlar da korkuyorlardı, ama Atinalıların onlara üstünlük taslamasından değil de, onları kendi kaderlerine bırakıp gitmelerinden korkuyorlardı. Atinalıları bu yeni organizasyona tam olarak bağlamak asıl amaçları.

Delos Birliği'nin Yunan dünyasında ortaya çıkmış az sayıda da olsa uluslararası organizasyonlar arasında üstüne yoktu. Çok büyük etkisi vardı çünkü başındaki atanmış lider bu işle çok ilgili ve derinden bağlı idi. Söz etmedim daha evvel, birliğin *synod* denen bir karar organı vardı. Bu birlik kurulunda her devletten bir elçi bulunuyordu ve tek bir yerde tüm verilmesi gereken kararlar verilmekteydi. Başka yerlerle karşılaştırıldığında, bir anayasanın tahsis ettiği kendi paraları, kendi güçleri vardı. Bütün bunlar bu birliği çok daha etkili kılıyordu. Karar alma sürecinde yapmaları gerekeni büyük güçlükler yaşamadan yapabiliyorlardı; buna daha açıklık kazandırmak için size bir başka şey anlatayim.

Toplantılarda, düzenlemelere göre her devletin bir oyu vardı. Atina da grubun sadece bir üyesiydi. Güç olarak aslan payına el koymuş olan Atina, sadece bir oya sahipti. "Atinalılar nasıl istediklerini yaptıracaktı" diye sorabilirsiniz. Aslında şöyle işlemekteydi, Atina tüm prestije ve güce sahip olduğu için tüm ufak devletler Atina'nın kanatları altında toplanmaktaydı ve istenilen oyu vereceklerinden, Atinalıların istediklerini yapacaklarından kuşku yoktu. Bunun yerine oylar orantılı olarak verilseydi, mesela Atinalılar 'x' sayısında oy kullanıyor olsalardı, bu çok oy olurdu, o zaman Thasos, Samos, Khios, Lesbos gibi adalardaki büyük yerleşimler de çok fazla oy kullanacaktı. Bunların oyları kesinlikle Atinalılarını geçirdi. Hepsi bir araya gelince Atinalıları geçerlerdi. Ama tek bir şemsiye altında, tek oy kullanıldığında, bu olamazdı. Atinalıların istediklerini geçiremediğini mecliste hiç ama hiç duymadık. Anayasada onların istediklerini yapmalarını kontrol edecek hiçbir şey yoktu.

Özgün kurallara göre oynandığında, ciddi problemler doğmuyordu, ama tabii zaman geçtikçe, farklı fikirler ortaya çıkmaktaydı ve bazı sebeplerden dolayı, bunları birazdan anlatacağım, Atinalılar kendi güçlerini benimsetmeye başlayacaklardı. Durumu değiştirmeye başlayacaklardı ve işte bu noktada özerklik sorusu ortaya çıkacaktı, yani Atinalılar diğer devletlerin özerkliklerine burunlarını sokmaya başlayacaklardı ve Birlik de Yunanlıların *arkhe* olarak tanımladığı şeye dönüşecekti. bunu doğru olarak, “imparatorluk” olarak çevirebiliriz, ama bir kez daha belirteyim, sizlerin 477’deki durumla bunun aynı olduğunu düşünmenizi istemiyorum. Bu gelecekteki bir durumdu ve bunu kimse ne bekliyor ne de istiyordu.

477’de çok kuvvetli ortak bir amaç vardı. Bu da Perslerin yarattığı tehlikeyi, onlardan kaçma isteğini ve de olanlar için Perslerden bir ganimet toplama isteği idi. Problem veya problemler ancak Persler geri çekilince ortaya çıktı. Bakın, bu da NATO’nun daha evvel ve bugün de yaşadığı sorunla aynı idi. Bu da Birleşik Devletlerle ittifak kurmuş devletler herhangi bir tehlike içinde olmadıklarını düşündükleri için, Amerikalıların istediğini yapmak istemiyordu. İşte Yunanistan’daki durum da böyle gelişti. Tamam, Delos Birliği’ndeki özgün durum böyleydi, şimdi bunun nasıl Atina İmparatorluğu’na dönüştüğünün hikayesini anlatmak istiyorum sizlere.

6. Bölüm : Atina İmparatorluğunun Yükselişi

Size vurgulamak istediğim ilk şey, Delos Birliği’nin başarısının ta başından beri ne denli olağanüstü olduğudur. 477’de hala Perslerin elinde olan ufak bir şehir, Eion, Trakya’da Strymon Nehrinin ağzında kurulmuştu. Atinalı kumandan birliğin bir filosuyla Eion’a gider ve Persleri buradan atar. Bu olaydan kısa bir süre sonra, – bu olayla ilgi olan elimizdeki tarihler çok kesin değildir. Bu tarih genel olarak Thukydides’in bize anlattığı hikayeden çıkartılmıştır, ayrıntılar aslında çok az ve verdiği tarihler de az. Dolayısıyla burada tahminlere dayanmak durumundayız. Sizin açınızdan bunun aslında çok fazla önemi yok, ama size genel olarak kabul edilen tarihleri vereceğim, ama bunların kesin olduğunu düşünmeyin lütfen. Her neyse, birliğin kuruluşundan bir süre sonra, ama çok değil, Birlik Atinalı büyük komutanının kontrolündeydi. Daha sonraları hem Birlik hem de Atina siyasetinde gittikçe etkisini arttıracak olan Kimon, Ege’deki Skyros Adası’na güçlerini götürdü.

Skyros’a saldırılmıştı, çünkü burada oturanlar Yunanlı değildi. Yunanlı olmayan korsanlıkla hayatlarını kazananlar yaşıyordu. Korsanlar rahat rahat sularında gezmelerine izin verilirse, Birlikteki devletlerin çok fazla kayıpları olacağı belliydi. Kimon Skyros korsanlarını bozguna uğratarak, onları adadan sürmüş ve adanın bir Atina *kleroukhos*, yani kolonisi altında güvende olmasını sağlamıştı. Hatırlarsanız, Khalkis yakınlarında da Atinalılar bir *kleroukhos* kurmuştu. Aynı tip bir organizasyondur; savaştan sonra gelen Atinalıları devamlı olarak Skyros’a yerleştirmişlerdi, ama Atina vatandaşlıklarını korumaları sağlanmıştı; garnizon olarak Skyros adasının korumasını üstlenmişler, gelecekte kötü ellere düşmesi önlenecekti.

Genel olarak Kimon ve gücünün Ege Denizini haklı olarak özgürlüğe kavuşturduğu düşünülüyordu. Bundan sonra hiç korsanlık lafı geçmeyecekti; Akdeniz devletleri zaman zaman korsanlıktan çok zarar görmüşlerdi. Birlikte yeni olan bir şey de, Delos Birliğinin ve sonra Atina İmparatorluğunun olduğu yerlerde korsanlık yaşanmayacaktı. Sonra Euboia Adasının güney ucunda kurulmuş Karytos şehrine dönmüşlerdi. Karytoslular, hatırlarsanız, askeri baskı altında Perslere teslim olmuşlar ve onlara toprak ve su vermişlerdi, dolayısıyla teknik açıdan *Medizer* idiler ve onlara insaf gösterilemezdi. İstmeden Delos Birliği'ne katılmaya ve para vermeye zorlandılar. Gemi sahibi olmaları yasaktı.

Başından beri, bu anlattığın tabloya uymayan örnek olarak tek bir devlet vardı. Bu zorla üye olmuş bir devlet vardı, bu da *Medizer* olan tek bir devletti. Sonra, tahminen 470 yılında, bir başka gelişme olmuştu. Naksos adası hep çok problemliydi. Ne zaman Naksos'un adını duysak, bir zorlukla iç içedir, ama Perslerden bir zarar gelmeyeceğine kanaat getirmişlerdi; Perslerin nasıl olsa geri dönmeyeceklerini düşünerek Birlikten çıkma kararı almışlardır. Eminim birisi demişti ki, "Hatırlamıyor musunuz, ant içtiniz. Denize demir parçaları attınız. Ege Denizi'nde yüzen demir parçaları görüyor musunuz? Ayrılamazsınız."

İsyan ettiler. Birlik de buna karşı bir deniz donanması gönderdi, Naksos isyanını bastırdı, bundan sonra Naksos özgür müttefik kategorisinden düşürülerek boyunduruk devlet oldu, diğer müttefiklerin yaptıkları katkılar yerine para ödemek zorunda bırakıldı. Duvarları yıkıldı, filoları ellerinden alındı, bundan sonra göreceğimiz düzen bu. Sorumluluklarını yerine getirmeyen devletlere ve özellikle başkaldıran devletlere böyle davranılacaktı ve sayıları da zaman geçtikçe azalacaktı. Bu arada, Birlikte bu kararlara ve davranışlara karşı çıkıldığı konusunda hiç bir şey duymamaktayız, ama bunu da beklemememiz gerekirken aslında. Müttefikler hala bu Birliğe ihtiyaçları olduğunu düşünmekteydi ama Karytos'un yaptığı gibi, kimse bedavadan yararlanamayacaktı bu durumdan, ödemelerini yapsalar da yapmasalar da, Persler onlara saldıracaklardı, dolayısıyla ödemelerini yapmaları iyi olurdu, yoksa Naksos'un aldığı karar gibi, "biz kendimizi güvende hissediyoruz dolayısıyla Birlikten ayrılıyor" demeye izin yoktu.

Buradan anlaşılan, Birliğin bir şekilde gerektiği gibi yürüyor olması ve yapması gerekeni yapıyor olmasıdır. Eğer tarihler de doğruysa, bundan sonraki yılda, 469'da, Birliğin tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıyla karşılaşıldı. Perslerin deniz gücü vardı, – bu donanma pek Ege olmasa da Anadolu'nun hemen güney köşesinde, Eurymedon Nehrinin denize karıştığı yerde bulunmaktaydı ve ordu da karadaydı. Birliğin güçleri Kimon'un kumandanlığında Eurymedon'a gittiler ve denizde Pers donanmasını bozguna uğrattılar, karada da Pers ordusunu yendiler, bu da Perslerin doğu Akdeniz'deki konumuna büyük bir darbe oldu. Veriler Perslerin tüm bölgeden geri çekilmek zorunda kaldığını göstermekte, insanların da Pers tehlikesinin sonunda yok olduğunu düşünmeleri bu durumda yanlış olmaz. Bu 479'da olanlarından çok daha ötede bir durumdu; sadece "onları Avrupa'dan sürdük", değil de "onları Akdeniz'den sürdük",

diyebilirlerdi artık. Bunun Pers tehlikesinin sonunu oluşturduğunu düşünebilirsiniz.

Ama Atinalılar bu görüşü paylaşmıyordu, ya da aslında, onların müttefiklerinin çoğu, ama bazı müttefiklerin Birliğe ödemelerinde rahatsızlık duymaya başladıklarını farz edebiliriz, artık birliğin bir anlamının kalmadığını düşünmeye başlamışlardı. Bunu gösteren ipuçları vardı daha önce de, General Grunther NATO'nun ikinci kumandanı olup olmadığını hatırlamıyorum şimdi, ama, NATO'nun erken kumandanlarından birisiydi, tabii West Point mezunuydu, iyi eğitimliydi ve Thukydides ve Peloponessos Savaşları konusunda oldukça bilgiliydi, şöyle bir analogi kurmuştu, -- bu da benim bildiğim NATO ve Delos Birliği arsında kurulan ilk analogidir ve bunu bir NATO kumandanı olarak, Amerika'nın Avrupa müttefiklerinin NATO'ya, Rusya uslu duracakmış gibi bir hava takındıkça, gittikçe daha az ödenek yapmaya başladığı bir zamanda yapıyordu, ki sonunda müttefikler ödenek yapmama kararı almışlardı, ama Ruslar korkunçlaşınca, herkes koşarak gelip, "Tabii ödeneklerimizi yapacağız" demekte idiler. O da, "Delos Birliği'nde de olanla bu aynı şey" demişti. Bunu aklınızın bir köşesine yazın, birliktekiler ciddi sorular sormaya başlamıştı ve devam edip etmemesini sorguluyorlardı, bu hikayeye bir sonraki derste devam edeceğiz.

[Metin sonu]